

Aurora LIICEANU

ALTERITATE ETNICĂ ȘI IMAGINAR COLECTIV

1. Încadrare conceptuală a problemei

Oamenii trăiesc în grupuri, aparțin unor grupuri și-și formează imagini despre grupurile la care aparțin și despre grupurile la care nu aparțin. Prin socializare și influență socială, oamenii exersează comparația socială – comparația cu altul –, își formează imaginea despre sine și atitudinea față de ceea ce este diferit. În viața cotidiană, diferența este mereu prezentă.

Economia psihologică face ca să apară procesul complex al stereotipizării. Procesul de stereotipizare face ca percepția unei persoane aparținând la o categorie particulară – sex, etnie etc.– să poarte cu sine inferențe după care acea persoană are atributele asociate categoriei respective. În situații în care percepțiile și memoriile noastre se referă la situații sau realități complexe sau confuze: noi apelăm la stereotipuri pentru a umple elementele care lipsesc din judecățile sociale pe care le facem. Acest proces este determinat de numeroși factori: (a) calitatea procesării informațiilor; (b) cantitatea; (c) categorizarea, care constă în favorizarea grupului la care cineva aparține *in-group* și deprecierea grupului la care nu aparține *out-group*; (d) gradul de implicare a observatorului social, motivația scăzută are efecte de prelucrare accelerată a informațiilor; (e) solicitarea cognitivă a procesatorului de informații; (f) nevoia de structură, de coerență; (g) dispoziția emoțional-afectivă, starea pozitivă facilitează utilizarea stereotipurilor, dacă acuratețea nu este presantă; (h) surse afective; (i) iluzia corelării sau relația de concurență dintre doi stimuli; (j) schemele mentale preexistente; (k) profetia autorealizatoare sau potrivirea cu expectanțele.¹

Există, fără îndoială, strategii individuale față de grupul de apartenență și ale grupurilor etnice sau sociale. Dar, ele nu sunt totdeauna posibile, mai ales atunci când granițele grupului sunt relativ fixe, așa cum este cazul cu multe grupuri etnice și religioase. În aceste situații, o strategie posibilă este cea de a face comparații sociale – din care rezultă o autoimagine favorabilă – în cadrul grupului de apartenență, care în mod inevitabil conține indivizi cu o imagine socială negativă, evitându-se, astfel, comparația socială în care referința vizează un grup superior, la care individul nu aparține. O astfel de

¹ Chelcea, S. și Iluț, P. (coord.), *Enciclopedie de psihosociologie*. București, Editura Economică, 2003, p. 345.

strategie este avantajoasă psihologic. Un exemplu ar fi părăsirea grupului de apartenență sau valorizarea grupului la care un individ nu aparține.²

Autoidentificarea etnică se referă la autoetichetarea ca membru al unui grup etnic.

Relațiile etnice au căpătat un cadru fertil de abordare prin amploarea pe care a luat-o domeniul imagologiei. Acest domeniu propune un demers interdisciplinar, bazat pe conexiunile dintre literatura comparată, istorie și psihologie pentru a studia imaginile pe care le au popoarele despre sine (autoimagini) sau despre alții (heteroimagini). În sensul cel mai larg al cuvântului, vorbim despre reprezentări ale realității construite prin comparația interpersonală sau socială și categorizare.

Perspectiva psihosocială asupra comportamentului intergrup se bazează pe percepțiile sociale reciproce, fie că acestea se construiesc prin experiență directă – grupuri de contact –, fie că ele sunt alimentate de prejudecăți, ideologii sau informații transmise în comunicarea intergenerațională. O abordare fertilă din această perspectivă este cea de a concepe comportamentul intergrup ca un răspuns la interesele reale sau imaginare; cauzele competiției sau cooperării între grupuri cad, în această viziune, în natura conflictuală sau compatibilă a scopurilor grupurilor.

O întrebare de bun simț se pune: are simplul fapt de apartenență la un grup vreo consecință asupra atitudinii noastre față de alte grupuri? A avea o anumită naționalitate, religie, etnie generează, prin ea însăși, orientări predictibile către membrii altui grup – țară, religie etc.?

Rabbie și Horwitz (1969)³ au fost primii care au investigat această problemă, pornind de la Lewin (1948), susținând în consecință drept condiție esențială a emergenței sentimentului de a fi in-group – deci, de apartenență emoțională – percepția unei interdependențe a destinului, la nivelul membrilor grupului. Ulterior, paradigma grupului minimal a fost utilizată de Tajfel et al.(1981)⁴ care a afirmat că simpla categorizare a fost suficientă pentru a face să se manifeste comportamentul intergrup. Grupurile se autodefinesc prin comparație cu alte grupuri. Categorizarea este esențială pentru înțelegerea identificării, ea fiind principalul nostru instrument pentru „acordarea de

2 O ilustrare a acestei ultime situații o reprezintă un experiment prin care copiii de culoare din SUA li s-a cerut să aleagă o păpușă dintr-un numar de păpuși albe și de culoare amestecate. Înainte de mișcarea socială Black Power (1960) – considerată mișcare de afirmare a comunității de culoare – fetițele alegeau păpuși albe, iar după ce această mișcare a căpătat vizibilitate socială, ele, într-o proporție semnificativă, alegeau păpuși de culoare. În acest fel, s-a constatat valorizarea pozitivă a grupului de apartenență.

3 Brown, R. (1988). "Intergroup relations". În: M. Hewstone, W. Stroebe, J. P. Codol și M. G. Stephenson (eds.), *Introduction to social psychology*. Oxford, Blackwell Ltd., p. 394.

4 Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

sens”.⁵ Favoritismul de grup își găsește, printre altele, originea în afirmațiile de mai sus. Membrii unui „in-group” tind să favorizeze grupul și să producă stereotipii și discriminare împotriva membrilor unui „out-group”.

2. Surse pentru discutarea alterității etnice¹

La noi, după 1990, s-a dezvoltat o literatură⁶ suficient de bogată și sondaje⁷ privind imaginile pe care grupurile etnice le au unele față de altele, raportul între grupul majoritar și unele grupuri minoritare, opinia publică privind distanțele sociale între membrii grupurilor etnice și preferințele lor (A. Liiceanu, 1992⁸, S. Chelcea, 1994⁹).

În materialul de față am folosit informația existentă în literatură și am supus rezultatele sondajului¹⁰, realizat de Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (CRDE, 17-30 octombrie 2002), pe un eșantion reprezentativ pentru populația României (respondenți maghiari și români), validat pe baza datelor INSE și Recensământul populației din 1992. Aceste date le-am comparat cu cele pe care le-am obținut în urmă cu zece ani, pentru a vedea, între altele, cum evoluează percepțiile reciproce în timp. Trebuie să amintesc faptul că literatura de specialitate aduce date numeroase care converg către ideea rezistenței în timp a stereotipurilor etnice – ca și, în general, a oricărui stereotip –, în lipsa unor strategii care să dea o direcție și să influențeze schimbarea lor într-un anume sens.

Voi prezenta mai jos ceea ce am inferat din rezultatele analizei datelor obținute din sondajul CRDE (2002).

5 Mungiu-Pippidi, A. (1999). *Transilvania subiectivă*. București, Humanitas, p.33.

6 De pildă, mai recent, a apărut un volum coordonat de Ioaneta Vintileanu și Gábor Ádám, *Poliția și comunitățile multiculturale din România* (Cluj, 2003) în care tema raporturilor interetnice este centrală.

7 Unii cercetători, deși utilizează sondaje, manifestă o atitudine critică față de ele, arătând limitele cercetărilor români în privința exploatării valorii cognitive a sondajelor la noi: „Ca mulți socio-psihologi, am și eu rezerve importante față de metoda sondajului. Nu există la noi o școală care să conceapă sondaje pentru analiză, ci doar sondaje descriptive sau simple măsurători ale unor răspunsuri la întrebări – acestea nu pot fi numite nici atitudini, nici credințe, nici <evaluări>, nici reprezentări sociale, nici valori, de cele mai multe ori. Cu excepția opțiunii electorale și a citorva alte opțiuni de acest gen, sondajele nu ne-au spus până acum lucruri prea relevante despre cultura noastră, mai ales pentru că nu suntem încă destul de experimentați să le construim întâi pentru a le analiza pe urmă.” (Alina Mungiu-Pippidi, op. cit, p.29).

8 Liiceanu, Aurora (1992). Social stereotypes: Gypsy people between prejudices and stereotype. *Revue de Psychologie*, 1, pp. 3–11.

9 Chelcea, S. (1994). *Personalitate și societate în tranziție*. București, Editura Știință și tehnică S. A.

10 CRDE, *Barometrul relațiilor etnice*. Octombrie 2002.

3. Rezultate

3.1. Imagini reciproce

3.1.1. Cum se văd românii pe ei și cum îi văd alții

– Românii nu se cred prea religioși, dar maghiarii îi cred foarte religioși (18,6% vs 45,4%); romii, în schimb, îi consideră pe români chiar mai puțin religioși decât se cred românii înșiși (11,8% vs 18,6%);

– Românii nu se percep ca fiind cinstiți; nici maghiarii și nici romii nu-i văd cinstiți pe români (13,2%, 10,1%, 19,9%); totuși, romii sunt mai îngăduitori; iată un consens între respondenții celor trei etnii;

– Românii se văd harnici – aproape jumătate din respondenții români afirmă acest lucru –, romii îi cred destul de harnici, iar maghiarii sunt rezervați în privința hărniciei românilor (47,3%, 37,4% și 13,9%);

– Românii se cred destul de inteligenți, la fel îi văd și romii, dar maghiarii, într-un procent foarte mare, nu-i văd pe români inteligenți; un procent foarte mic de maghiari îi văd pe români inteligenți (27,2%, 23,7% și 7,7%);

– Românii se cred foarte ospitalieri, într-un procent semnificativ mai mare decât maghiarii și romii (60,8%, 36,1% și 37,8%); maghiarii și romii sunt relativ similari în felul în care îi consideră pe români ospitalieri;

– Românii nu se consideră ipocriți, dar maghiarii și romii îi consideră ipocriți, deși nu într-un procent prea mare (ipocrizie: 4,4%, 16% și 10,8%);

– Românii nu se consideră curați, maghiarii îi consideră și mai puțin curați decât se văd ei; doar romii îi consideră pe români mai curați chiar decât se cred românii (4%, 2,9% și 9,3%); iată un alt atribut negativ față de care răspunsurile celor trei grupuri etnice concordă.

Se remarcă din date că există un acord între cele trei etnii după care românii nu se percep cinstiți, uniți și curați deci, absența acestor atribute pozitive și dezirabile social; în schimb, un atribut pozitiv – cumsecădenia – întrunește acordul în răspunsuri ale celor trei etnii.

Există un favoritism de grup al românilor și, deci, un dezacord cu celelalte două etnii: românii se consideră harnici și sinceri și deși nu foarte inteligenți, mai inteligenți decât îi consideră ceilalți.

Ne putem pune întrebarea: este acest lucru expresia favoritismului de grup sau a unei realități pe care ceilalți nu o acceptă sau chiar o consideră neadevărată? Putem considera că atributele privite ca exprimând favoritismul de grup sunt și cele care au fost vehiculate frecvent în discursul politic, oficial, referitor la poporul român: ospitalitatea, hărnicia. În aceste discursuri, referiri diferențiatore privind minoritățile naționale nu se făceau; se vorbea despre poporul român în general și despre relațiile armonioase între majoritate și minoritățile naționale.

3.1.2. Cum se văd romii pe ei și cum îi văd alții

– Romii nu se percep ca fiind murdari, dar românii, inclusiv cei din Transilvania și maghiarii îi percep ca fiind foarte murdari (6,2%, 47,2%, 45,5%, 46,9%); iată un acord între cele două etnii privind un atribut negativ al romilor și o discrepanță semnificativă între autoimagine și heteroimagine;

– Romii nu se consideră înapoiți (6,9%), dar atât românii, cât mai ales maghiarii îi consideră înapoiți (23,8% și 35,3%); deși românii sunt mai rezervați, există un acord privind un alt atribut negativ al romilor;

– Romii nu se consideră hoți (9,4%), dar maghiarii și, mai ales, românii îi consideră hoți (38,6% și 50,6%); iată un al treilea acord între români și maghiari în ceea ce privește imaginea pe care ei o au despre romi;

– Romii nu se consideră leneși (14,1%), dar maghiarii și, mai ales, românii îi consideră leneși (37,7% și 45,5%); iată un al patrulea acord între români și maghiari;

– Romii se consideră primitivi/ospitalieri și cumsecade, dar nici românii (5% și 7%) și nici maghiarii (2,4% și 6%) nu au aceeași opinie despre romi.

Există un favoritism de grup al romilor, atâta vreme cât ei contrazic opinia celorlalte două grupuri etnice? Sau, ei cred într-adevăr că aceștia se înșeală. Mai există însă și o schimbare în autopercepția romilor care, în 1992, aveau o autoimagine negativă. Între români și maghiari există un acord mare privind heteroimaginea referitoare la romi, mult mai mare decât cel privitor la imaginea pe care o au românii în mintea maghiarilor și romilor. După cum se constată, autoimaginea romilor este pozitivă, ea fiind în dezacord cu heteroimaginea lor; între respondenții celor două etnii – români și maghiari – există un acord semnificativ în ceea ce privește heteroimaginea negativă a romilor.

3.1.3. Cum sunt văzuți germanii

Germanii au o heteroimagine pozitivă: ei sunt curați (români: 16%, maghiari 16,2%, romi 16,5%), civilizați (români: 45,8%, maghiari: 35%, romi: 38,9%), cinstiți (români: 25,7%, maghiari: 20%, romi: 25,3%), demni de încredere (români: 23,8%, maghiari: 24,5%, romi: 17,2%), întreprinzători (români: 27,7%, maghiari: 21%, romi: 20,5%), harnici (români: 43,7%, maghiari: 49,9%, romi: 35,8%), inteligenți (români: 37,5%, maghiari: 33,2%, romi: 34,2%) și cumsecade (români: 21,5%, maghiari: 28,5%, romi: 26,7%).

Românii au o heteroimagine mai pregnant pozitivă despre germani decât maghiarii și romii, dar indiferent de diferențe germanii întrunesc mai ales trei atribute pozitive: ei sunt civilizați, harnici și inteligenți.

3.1.4. Cum sunt văzuți evreii

Evreii au și ei o imagine pozitivă: ei sunt religioși (români: 38,9%, maghiari: 51,3%, romi: 37,8%), întreprinzători (români: 39,2%, maghiari:

51%, romi: 32,2%), inteligenți (români: 31%, maghiari: 31,4%, romi: 26,7%) și cumsecade (români: 15,1%, maghiari: 16%, romi: 24,1%).

3.2. Rezistența la discriminarea pozitivă a romilor și atitudinile interetnice

Peste jumătate dintre respondenții români (66%), români din Transilvania (68%) și aproximativ jumătate dintre respondenții maghiari (50%) consideră că trebuie doar în mică măsură sau chiar deloc să se rezerve locuri pentru romi în licee, colegii și facultăți. Implicit, românii și maghiarii nu susțin discriminarea pozitivă a romilor în privința educației, ei fiind împotriva favorizării accesului romilor la educație.

– Românii consideră că relația lor cu maghiarii este prioritar una de colaborare (53,1%) sau conflictuală (22,9%); ei mai consideră că relațiile lor cu romii sunt de colaborare (31,3%) sau conflictuale (39,7%);

– Maghiarii consideră că relația lor cu românii este de colaborare (46,1%), conflictuală (20,7%) sau de ignorare reciprocă (30,1%); ei consideră că relația între români și romi este conflictuală (34,3%) sau de ignorare reciprocă (44,1%); dacă colaborarea este prioritară în relația maghiari-români, ignorarea reciprocă este prioritară în relația români-romi în opinia respondenților maghiari;

– Romii consideră că relația între români și maghiari este de colaborare (43,1%), conflictuală (38,9%) sau de ignorare reciprocă (17%); tot ei consideră că relația lor cu românii este de colaborare (71,6%), conflictuală (16,3%) sau de ignorare reciprocă (17,2%).

Constatăm unele similarități, dar și unele contradicții între felul în care percep aceste trei etnii relațiile reale între ele. Astfel, atât românii (53,1%), cât și maghiarii (46,1%) și romii (43,1%) sunt de acord că relațiile între români și maghiari sunt de colaborare și că relațiile între români și romi sunt conflictuale (români: 39,7%, maghiari: 34,3%). Romii (71,6%), deși sunt priviți de către români și maghiari mai degrabă ca excluși, consideră în proporție mare și mult diferită că între români și ei există relații de colaborare, iar maghiarii (44,1%) consideră că relațiile între români și romi sunt de ignorare reciprocă. În mod simetric, românii (40,4%) consideră că între maghiari și romi există ignorare reciprocă, ca de altfel și maghiarii (49,7%). Conflictualitatea este mai pregnantă în relațiile între români și romi, decât între maghiari și romi. În ansamblu, relațiile între români și maghiari – așa cum sunt percepute de respondenții celor trei etnii, sunt mult mai structurate și mature decât cele dintre români și romi; acest lucru se explică și prin istoria relaționării care a contribuit la evoluția în timp a dezvoltării raporturilor identitare între aceste două etnii și a unor discursuri politice reciproce. Comunicare, înțelegere și ignorare sunt realități diferite în contextul raporturilor interetnice. Ignorarea nu constituie o bază doar pentru neînțelegeri, ci și pentru pace și înțelegere. Falsa înțelegere înseamnă de fapt nepăsarea față de cunoașterea celuilalt, negarea unor diferențe fundamentale și a unor

puncte de conflict care trebuie depășite, nu ignorate; acest tip de înțelegere are o viață scurtă și nu aduce nimic bun pe termen lung.

3.3. Reușita socială: putere politică, bani și respect

Atât românii, cât și maghiarii și romii consideră că românii au privilegiul de a avea putere politică, bani și respect mai mult decât maghiarii și romii. În această perspectivă se consideră că majoritatea are avantajul unui acces mai mare la diferite tipuri de resurse. După români, germanii sunt percepuți ca bucurându-se de cel mai mult respect, cu excepția maghiarilor care se văd pe ei ocupând locul doi. Românii, inclusiv românii din Transilvania, îi consideră pe romi mai bogați decât maghiarii, iar maghiarii și romii plasează în privința bogăției pe germani după români. Romii nu se bucură deloc de respect.

Germanii se bucură de respect, trecînd pe locul întâi, atunci când ne referim la Transilvania. Dar, faptul că germanii întrunesc un acord semnificativ în privința imaginii lor în termeni de respect rămâne o constantă în toată producția de date obținute prin sondaje privind imagologia socială. Astfel, „germanii sunt cea mai admirată minoritate națională (Kivu, 1996) de către români, pe de o parte, iar pe de altă parte, mai ales între intelectuali, există mai nou o imagine pozitivă atât asupra Imperiului Habsburgic, mai ales a componentei sale germane, cât și asupra casei domnitoare moderne românești, de asemenea germană (Hohenzollern).”¹¹

3.4. Ce-și doresc etniile și cum văd ei poliția

Fiecare etnie își dorește ca pozițiile de autoritate să fie ocupate de cei din etnia lor. Acest lucru pare firesc. Pozițiile de autoritate se referă la administrația publică, sănătate și ordine, adică statutus-uri profesionale dezirabile social, de care se bucură funcționarul public, medicul și polițistul. La acestea, pentru o viață liniștită, se adaugă importanța vecinătății. Astfel, românii și maghiarii își doresc mai întâi polițist de aceeași etnie, iar romii, funcționar public. În general, autoritatea prevalează asupra vecinătății.

Poliția se bucură de o imagine pozitivă, în localitatea în care trăiesc, mai ales din partea românilor și maghiarilor. Aceștia consideră că poliția nu este părtinitoare (români: 65,1%, romi: 48,2%), se preocupă/previne și rezolvă conflictele (români: 65,1%, maghiari: 62,3%, romi: 54,1%) și că este o instituție de încredere (români: 63,2%, maghiari: 51,2%, romi: 54,3%). Totuși, un polițist de aceeași etnie ar apăra mai bine interesele și s-ar bucura de mai multă încredere din partea etniei din care face parte (români: 55,3% și 53,6%, maghiari: 59,7% și 61,5%, romi: 56,5% și 53,7%). Dacă ne referim la competiția pentru resurse și poziții sociale, aceasta există între români și maghiari. Aspirația

11 Mungiu-Pippidi, op. cit., p. 143.

romilor de a participa la competiția pentru resurse și poziții de putere nu există încă; importanța ei este încă neconștientizată de membrii etniei.

Există un acord mare între cele trei etnii în ceea ce privește nevoia unei mâini forte în România (români: 94,3%, maghiari: 97%, romi: 95,9%) și a unor pedepse mai aspre (români: 95,3%, maghiari: 93,4%, romi: 92,5%) pentru a îmbunătăți climatul interetnic, relațiile între etnii și pentru a scădea rata criminalității.

Romii se consideră dezavantajați în raport cu găsierea unui loc de muncă, românii nu recunosc că acest lucru este o realitate; maghiarii, în schimb, admit că acest lucru are un grad redus – e drept – de adevăr.

Îmbunătățirea situației sociale a romilor în opinia lor ar putea să aibă loc dacă:

- Ei ar avea loc de muncă: 59,4%;
- Ei ar primi ajutoare: 26,4%;
- Ar scădea prețurile: 15%.

În ceea ce privește situația familiilor respondenților romi, aceasta ar putea fi îmbunătățită dacă:

- Ei ar avea un loc de muncă: 49,2%;
- Ar scădea prețurile: 16,6%;
- Ar primi ajutoare: 15%.

Ceea ce este de remarcat și grav în același timp este faptul că nu există în opinia romilor conștientizarea nevoii imperioase de educație drept condiție de bază a îmbunătățirii situației lor sociale. Scăderea prețurilor, ajutoarele nu constituie soluții pentru ameliorarea situației lor sau sunt soluții de ameliorare imediată sau pe termen scurt. Locul de muncă, accesul la poziții de putere sau autoritate depind de formația lor, de nivelul lor de instrucție și educație.

Din punctul de vedere al diferențelor interculturale, în mod surprinzător față de declarațiile unor lideri ai comunității romilor, un foarte mic procent de respondenți romi consideră că păstrarea obiceiurilor și practicarea lor sunt dorite de această etnie (prima alegere: 0,8% și 2,8%, a doua alegere) și un procent la fel de mic se referă la aceeași atitudine culturală și la propria familie (1,7%).

3.5. Ce soluții văd etniile pentru îmbunătățirea relațiilor interetnice

Soluțiile pe care le gândesc etniile pentru îmbunătățirea relațiilor interetnice sunt comune în bună parte, ele exprimând prezența unui amestec între soluțiile de tip social și cele de tip interpersonal la nivelul românilor și maghiarilor și cele de tip social la nivelul maghiarilor. Astfel, este propusă interzicerea emisiunilor care promovează și incită la ură (români: 92,1%, romi: 92,1% și maghiari: 86,4%), căsătorii mixte (români: 83,8%, maghiari: 68,7%, romi: 87%). Românii (89,7%) și romii (96,3%) consideră că școala trebuie să cuprindă în aceleași unități atât copii români, cât și copii de alte etnii, soluție care apare ca mai puțin importantă în cazul maghiarilor

(59,9%). Doar etniile minoritare (maghiari: 85%, romi: 84,6%) consideră că majoritatea – copiii români – trebuie să învețe la școală și limba etniilor minoritare, că poliția trebuie să cuprindă printre angajații săi și indivizi de altă etnie, respectiv de etnia lor (maghiari: 91,7%, romi: 73,6%). Maghiarii (93%) sunt singurii care propun autonomie administrativă.

3.6. Concluzii și idei finale

Stereotipurile, așa cum se arată încă din primele cercetări din acest domeniu, deși au tendință către rezistență, prezintă în timp modificări. Heteroimaginile sunt mai puțin rezistente la schimbare decât autoimaginile. În 1992, românii aveau o autoimagine de ansamblu negativă, în care unele atribute pozitive s-au păstrat – ospitalitatea și cumsecădenia –; un atribut negativ care a devenit pozitiv este hărnicia, pe care celelalte etnii nu-l recunosc. Dacă în 1992, romii aveau o autoimagine negativă, astăzi ei au o autoimagine mult pozitivă, incluzând atribute – curățenia, hărnicia, cinstea, ospitalitatea – pe care celelalte etnii nu le recunosc. Este vorba despre favoritism de grup, de o pozitivare reactivă a autoimaginii în contextul dezbaterilor legate de situația și comportamentul lor social sau de expresia unei dezirabilități sociale?

Strategiile pe care romii le-au dezvoltat în ultimii ani exprimă nevoia de stimă și de identificare: ei părăsesc grupul cu statut social scăzut – propriul grup –, prin mobilitate socială, redefinesc criteriile de comparație in-group-out-group, astfel încât propriul grup să fie valorizat – în special privind statutul lor economic –, dar nu intră într-o competiție socială prin acțiuni colective; există o dezbinare mai mare a romilor (17,6%), recunoscută atât de ei, cât și de celelalte etnii (români: 14,1%, români din Transilvania: 16,8%, maghiari: 14,6%).

Se remarcă interesul etniilor minoritare pentru prezența coetnicilor în structurile de autoritate, exprimând ideea că aceștia ar putea să contribuie la îmbunătățirea situației lor, mai ales în cazul romilor, care manifestă în același timp și un grad mai ridicat de suspiciune (răspuns: „doar în tine trebuie să ai încredere” – români: 78,8%, maghiari: 79,4% și romi: 94,3%).

În vederea sensibilizării față de ideea de participare și parteneriat și a încercării de punere a ei în practică, cunoașterea imaginii pe care fiecare etnie o are despre sine și despre alții, ca și cunoașterea imaginii pe care majoritatea o are, sunt necesare pentru structurarea unor strategii care să echilibreze frustrările, favoritismul de grup, iluziile psihosociale. În același timp, este necesară mobilizarea liderilor minorităților – mai ales în cazul romilor – spre dezvoltarea unor relații nonconflictogene cu majoritatea și între ele, bazate pe strategii raționale și pe definirea interesului comun. Diferiți factori contribuie la stabilirea acestor strategii. Unii țin de istoria negativă a unor relații sau de ignorarea reciprocă, alții țin de dimensiuni ale prezentului: sărăcia, polarizarea socială, influența experiențelor din alte țări și dezbaterile în contexte extranaționale, lipsa unor proiecte pe termen scurt, mediu sau lung etc.

Comunicarea interetnică nu se exprimă la noi în forme care să asigure participarea la același nivel de conștientizare a actorilor sociali de etnii diferite și nici la nivelul populațiilor etnice. Mobilizarea etnică este la noi inegală atât în intensitate, cât și în substanța motivației care o face să se manifeste. Simțul comun ne face să recunoaștem că în răspunsul dat de o studentă româncă din Sibiu este mult adevăr. Este vorba de răspunsul dat de acesta la următoarea întrebare: „Dacă România ar fi o familie, ce loc ar ocupa fiecare naționalitate în cadrul acestei familii?”¹² Atitudinea generală a fost de respingere totală, românii și maghiarii nereușind nici conceptual să schițeze un in-group. Dacă un intelectual maghiar susține că „dacă ar fi o familie, noi ne-am simți rudele nedorite”, iar un țăran român afirmă că aceste două etnii „ar fi ca soacra cu nora”, studenta româncă afirmă singura imagine neconflictuală, care istoric a devenit imposibilă: „Tatăl ar trebui să fie sas, ungurul bucătar și românul gospodar. Acum nu merge familia pentru că tatăl e român, nu german”.¹³

---

12 Întrebarea a făcut parte din sondajul folosit de Alina Mungiu-Pippidi, op. cit., p.143.

13 Ibidem, p.143.